

ВОЛОДИМИР ПЕРЕТЦ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.

У статті розглядаються теоретико-методологічні проблеми порівняльного літературознавства першої третини ХХ ст., порушені в працях В. Перетца та В. Жирмунського, М. Яковлева, Б. Якубського. Простежується перехід до розуміння порівняльно-історичного методу лише як прийому в літературознавстві, метою якого стало соціологічне тлумачення твору.

Ключові слова: порівняльний метод, методологія, зіставлення, прийом, запозичення, вплив, соціологія.

На початку ХХ ст. в Україні спостерігається активний розвиток, з одного боку, опертого на західноєвропейські школи, а з другого – орієнтованого на національні проблеми – теоретичного дискурсу порівняльного літературознавства. Це свідчило про глибокі процеси «зростання» української науки про літературу, про формування нових якостей у підході до розуміння порівняльного методу як системи принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної дослідницької діяльності. Уже в другій половині ХІХ ст., осмислюючи факти подібності в різних літературах, дослідники (М.Петров (праці «Западное влияние в древнерусской литературе», «Киевская искусственная литература XVI-XVII века», 2 видання і т.д.), О. Котляревський, М. Драгоманов, М. Дашкевич, О. Колесса, І. Франко, А. Лобода, А. Кримський, П. Житецький, М. Сумцов, М. Грушевський) акцентували на тому, що порівняльний метод – найбільш об'єктивний, якщо треба з'ясувати проблему оригінальності кожної літератури, і таке явище, як світова література.

Велике значення для розвитку порівняльного літературознавства мала діяльність Володимира Перетца (1870-1935). Учений відомий насамперед як яскравий представник філологічної школи в літературознавстві [2], [5], засновник філологічного семінару в університеті Святого Володимира, фундатор слов'янського формалізму [12], автор підручників з історії методології, у яких він вичерпно характеризував шляхи літературознавчого аналізу. Але при цьому В. Перетц схвально ставився до і порівняльного літературознавства, застосовував його методологію у працях, присвячених зв'язкам давньої української поезії з російською і польською, високо оцінив його у посібнику «Із лекцій з методології російської літератури. Історія вивчень. Методи.

Джерела» (К., 1914). Студії з візантійської, давньоболгарської, давньоруської літератури привели його до висновку, що, крім значної кількості рецепцій давньої болгарської літератури, остання вже в найдавніші часи мала твори, у яких відображалися духовні й естетичні потреби Південної Русі та Московщини. Про літературу XIII–XIV ст. він говорив як про своєрідну – мовою, темами, і чужу для Московської Русі. В. Перетц наголошував на важливості місцевих національних основ у розвитку кожної літератури: «Література національна за змістом і за мовою» [9, 3]. Для дослідника важливо, якою мірою кожне явище є наслідком «певного моменту літературної еволюції, тобто, чи все в ньому є продуктом певного моменту, чи немає в ньому традиційних елементів, чи все у ньому належить авторові, чи нема в ньому того, що створене іншою особою чи, – що власне хотів сказати автор у своєму творі як представник епохи, і що він повторив машинально, відтворюючи літературні навиків свого покоління» [7, 340]. Вимоги вивчати твір як художнє явище, що має історичну основу, національний ґрунт і свої закони, дослідник ставив і перед студентами: увагу до форми, перенесення акценту зі «що» на «як» варто розглядати в контексті загальнішого процесу переорієнтації літературознавства в модерністську добу, як реакцію на позитивізм і соціологізм XIX ст.

У В. Перетца, як і в кожного дослідника, який залишив по собі велику наукову спадщину, є праці, які більш відомі й актуальні, є ті, до яких звертаються рідше, а є й маловідомі. Серед останніх – і стаття, присвячена спостереженням над порівняльним методом у літературознавстві [8]. На жаль, з'явилася вона вже 1934 року, незадовго перед арештом ученого, а порівняльний метод у літературознавстві з 1930 року починають називати ідеалістичним, застарілим, і зрештою, реакційним, бо він не відповідав тодішній ідеологічній доктрині [4, 335]. Саме тому праця В. Перетца виявилась не задіяною у тодішній науці, хоч автор і намагався наполегливо проводити думку про доцільність порівняльних досліджень, пробував виправдати їх та доповнити вченням про класи, соціологічними висновками, але, до честі, ніде не вживав штампів на кшталт «єдино правильне марксистсько-ленінське вчення» тощо. Нині ця стаття важлива як свідчення того, як у 1930-х роках деформувалися переконання навіть у представників старої школи вчених, що пробували хоча б такою ціною врятувати найцінніше з надбань дореволюційної науки.

Про себе В. Перетц писав, що ніколи не був теоретиком порівняльного методу, але користувався ним: більш широко в працях із фольклору, більш обмежено в працях з літератури XVII–XVIII ст., тому від нього не сховались слабкі його сторони, що «рельєфно виявились у працях не завжди обачних

його adeptів» [8, 337]. Ще в «Лекціях з методології історії російської літератури» (1914) він, по суті, резюмував теорію порівняльного методу, зазначаючи, що той вирізняється найбільшою об'єктивністю і має метою з'ясування походження пам'яток літератури і процесу їх утворення шляхом порівняння в цілому і в частинах, допускаючи можливість широких міжнародних впливів. Важливим є наголос на тому, що письменник, навіть бажаючи бути суто національним, торкаючись чужої літератури і культури, мимоволі переступає грань національного і черпає із чужих джерел, засвоюючи для своєї літератури нові, іноді чужі для неї до цього моменту, форми й сюжети.

Іноді порівняльно-історичний метод, – зазначав далі В. Перетц, – «переходить на ґрунт етнографічний, т. намагається розв'язати подвійне завдання: не лише пояснити появу того чи того твору запозиченням сюжету, але також і чому запозичено цей сюжет, а не інший» [7, 178]. Виклавши принципи цього методу, учений вказував, що порівняльне дослідження має свої «підводні камені», і цитуючи слова І. Срезневського про самостійне зародження літературних форм, продовжував: «Завжди слід пам'ятати, що бачити у всьому і всюди «запозичення» – це для вченого, що користується порівняльним методом – ознака «поганого тону», поганой школи чи відсутність усякої школи» [7, 181]. Теоретичні висловлювання про порівняльний метод В. Перетца небагато чого додавали до зауваг про нього М. Тихонравова, О. Пипіна, О. Галахова, О. Архангельського та ін.: для всіх тодішніх учених основне завдання літературознавчої науки – це насамперед з'ясування генези літературних пам'яток. В. Перетц завжди виступав проти такого розуміння порівняльного методу, який «зводиться до примітивного підбору паралелей... настільки загального характеру, що вони... нічого не пояснюють» [10, 381].

У праці В. Перетца 1934 року основним методологічним засновком є зв'язок літератури із життям, її динамічний характер, відповідно до якого варто її досліджувати, та умовність будь-якої періодизації, яка доцільна тільки з педагогічного погляду. Досить прямолінійно він ділить народи і літератури на передові, т. зв. законодавці мод, і ті, які в них запозичають культурні надбання. Запозичення виявляється надзвичайно зручним і звичним способом «порівнятися» з цим законодавцем. Тому основною категорією порівняльного літературознавства для В. Перетца є запозичення як неминуче життєве явище. Його вчений трактує як засвоєння літературного досвіду представників історично попередніх культурних шарів провідного класу. Заперечувати факти запозичення в літературі не можна, – переконаний він, – так само, як і закономірності такого запозичення. Питання полягає в тому, як воно відбувається, з яких причин, до чого призводить і для кого здійснюється. Факти запозичення в літературі для В. Перетца – це не лише результат

спілкування між народами, а насамперед – між класами, які перебувають на схожому етапі суспільного і культурного розвитку.

Як доводять його спостереження, у літературній сфері запозичення не залишаються «чужорідним тілом»: вони часто міцно врастають у нове середовище і мають у ньому свою долю, скорочуються, розширюються, варіюються, виконують різні функції відповідно до потреб часу і культури класу, який їх використовує. Запозичення, – наголошував учений, – у процесі літературного розвитку розділяє долю оригінального і так само зазнає впливів соціальних зрушень у суспільстві, в якому побутує.

Літературне запозичення В. Перетц визначає як перенесення літературної пам'ятки в нове мовне середовище, а також перенесення письменником у свій твір ідейного і формального матеріалу із літературної продукції попередників, іноді й сучасників. Це перенесення, за його словами, буває навмисним, свідомим (плагіат, наслідування) чи ненавмисним, заснованим на випадку про прочитане чи почуте (вплив, ремінісценція).

Постає питання: випадково чи не випадково відбувається таке перенесення? Відповідь В. Перетца категорична: випадковостей немає. Адже письменник часто спокійно проходить повз тисячі літературних зразків, повз висловлювання багатьох попередників, але «не заражається їхніми ідеями, не запам'ятовує, не засвоює собі їхніх словесних формул настільки міцно, що вони стають для нього рідними, – і тільки в деяких випадках із маси матеріалу, створеного його попередниками, бере дещо, оформлюючи по-своєму» [8, 330].

Але висновок ученого несподіваний, він ґрунтується не на психології творчості, а на класовій теорії: запозичення за визначенням В. Перетца, це «відтворення письменником у творчості, навмисно чи ненавмисно, того з літературної спадщини, що відображає його класові зацікавлення і відповідає його класовій ідеології, основаній на певній соціально-економічній базі» [8, 331].

Учений наголошує: усі випадки запозичення: і навмисне, елементарне, що легко виявляється, і ненавмисне, значно важче, бо в дослідника можуть виникати в різні заперечення і сумніви – виявляються за допомогою порівняльного методу. Його В. Перетц розуміє дуже широко, наголошуючи на його значенні в повсякденні і науці, зазначаючи, що людина широко послуговується порівнянням: через порівняння пізнає речі і думки, оцінює їх і проникає у їхню суть.

В. Перетц відзначає історичну заслугу вчених, які обґрунтували і демонстрували в своїх працях принципи порівняльного методу. Імена Бенфея, Лібрехта, Кьолера, Паріса, Пипіна, Веселовського, Жданова, на його переконання, є своєрідними віхами, показниками нової епохи в історії літератури.

Ці вчені зробили багато важливого для свого часу, на своєму етапі, порушивши питання про генезу твору, яке В. Перетц називає кардинальним для подальшої праці літературознавця. І хоча багато праць викликали свого часу нарікання (В. Стасова, О. Веселовського, І. Жданова), але в цьому винен не порівняльний метод, а недостатнє володіння матеріалом, схильність до сміливих гіпотетичних міркувань, а іноді – упередженість переконань.

Суть порівняльного методу, за В. Перетцом, полягає в тому, що літературне явище, яке вивчається в цілому і в частинах, зіставляється з попередніми йому в часі фактами в межах тієї ж чи інонаціональної літератури, якщо є свідчення, що автор був ознайомлений з нею.

Таким чином, послідовне зіставлення може показати, що 1) твір, що розглядається, не залежить від певних зразків і ідейно, і формально (тематично, композиційно, стилем, словесним оформленням) і є самостійним та оригінальним. Це не означає, що автор творив «вільно» від впливів середовища, а тільки те, що він не користувався раніше написаним зразком, шаблоном, 2) твір, що вивчається, створений автором, залежить ідейно чи формально від раніше існуючих, 3) автор у творі допустив навмисне наслідування, близьке до зразка, чи ненавмисне, внаслідок мимовільної ремінісценції, до того ж він щось своє, по-своєму обробив запозичене, по-новому показав раніше використаний сюжет, ідею тощо.

Саме таким шляхом порівняння літературних творів усіх часів встановлюються схожості і відмінності у змісті і формі. У першому випадку, якщо спостерігається схожість ідей, встановити факт запозичення чи впливу важче: у певних умовах культури, суспільного побуту осіб, що належать до однієї суспільної групи чи класу, можуть бути носіями схожих і навіть тотожних ідей, які можуть у них зароджуватися без усякого запозичення, наприклад, ідея протесту проти класового гніту. Але набагато менш вірогідно, щоб люди, розділені часом, суспільним становищем, вихованням, класовою належністю – виражали свої ідеї, почуття, настрої тими самими словами в тотожних словесних формулах. І якщо в пізнішому творі віднаходять словесні формули, відомі з раніших пам'яток, то можна дійти висновку, що йдеться про наслідування.

В. Перетц пробує розібратися в питанні, чи придатний в умовах теперішнього часу порівняльний метод для праці літературознавця, чи його слід залишити як застарілий. Метод, на його думку, це насамперед інструмент, і користуватися ним у праці можна вміло і невміло. В одних випадках порівняння, проведене тактовно і зі знанням на великому і такому, що відповідає справі, матеріалі – давало одні результати, в інших науковців, що були схильні до працелюбного, але безплідного колекціонування – інші результа-

ти. Тому порівняльний метод і «теорія запозичень», що впливала з нього і довго застосовувалась там, де можна і не можна, внаслідок некритичності і необережності своїх прихильників цілком втратила авторитет для вчених, які шукали якогось універсального ключа для всіх питань літературознавства. До вдалих результатів ніколи не приводило сліпе доктринерство, особливо тоді, коли воно перешкоджає реальній праці і замінює її підбором цитат, механічно засвоєних і не пристосованих до продуктивної роботи над матеріалом.

За невмілим застосуванням порівняльним методом, за спостереженнями В. Перетца, приховується й дещо інше: 1) значною мірою впевненість, що нагромадження паралелей і деталей має якесь самодостатнє значення, 2) прагнення звести літературний процес до цього механічного нагромадження фактів, деталей, епізодів, стилістичних формул тощо, позбавивши його внутрішньої основи. Такою основою В. Перетц вважав плин життя, зв'язок із його потребами. Насамперед не потрібно забувати реципієнта, для якого твориться література, її функціональну роль і призначення.

Звичайною помилкою у випадках невдалого послуговування порівняльним методом В. Перетц вважає ігнорування історичних умов, у яких писався твір, зокрема, дослідники не враховують біографії письменника, часто не запитують, чи міг автор запозичувати той чи той елемент свого твору, чи знав він мову джерела, що приписують йому, зрештою, чи тримав його в руках. Випускають з поля зору умови життя суспільства і сам характер запозичення, яке приписують авторові, а яке є, по суті, словесним вираженням «ідей віку». Крім того, досвід спостереження над фактами переконує В. Перетца, що нічого цілком чужого для психіки письменника не запозичується: в основі «запозичення» лежить спорідненість інтересів, до того ж не лише особистих, але – на чому тепер наголошує вчений – суспільних, класових.

Як зазначає В. Перетц, ніяке наслідування чи запозичення буквально не повторює оригінал. Цьому перешкоджає вже те, що наслідувач живе пізніше від творця оригіналу. Отже, підсумовує він, «механічного запозичення не буває, навіть якщо переносяться готові епізоди, окремі сюжетні одиниці» [8, 334] – читач бачить їх в іншому обрамленні, вжитими з новим розумінням їхнього значення. Для вченого велике значення має ідея перетворюваності, трансформації запозичення, його співвіднесення, координація з фактами життя нового суспільного середовища, внаслідок якої буквального, тотожного запозичення ніколи не буває.

В. Перетц ставить питання загострено однозначно: чи може літературознавець відмовитися від застосування порівняльного методу, і відповідає: не може, але його слід підпорядкувати певним установкам сучасного літературознавства. Порівняльний метод розкриє, «**чим і як** (підкреслення автора –

Г. А.) у процесі творчої праці той чи той письменник... для оформлення свого художнього замислу користується, черпаючи зі скарбниці колективного літературного досвіду своїх попередників» [8, 335].

І несподівано В. Перетц применшує значення порівняння, зводячи його лише до прийому: «Порівняльний метод як прийом, що допомагає з'ясувати процес письменницької праці, неминуче застосовуватиметься в роботі над літературною спадщиною минулого, але це не зводитиметься до безцільного колекціонування паралелей, які демонструють начитаність ученого, але нічого не доводять читачеві його праць» [8, 338].

А вже зовсім штучним видається висновок про те, що порівняльний метод у процесі роботи літературознавця потрібен лише як метод підготовчої обробки літературного матеріалу для подальшого його аналізу з соціологічного погляду. Не досліджена з погляду походження пам'ятка літератури, т. ще не означена як оригінальна, перекладна чи наслідувальна – не може бути використана як матеріал для історії літератури. Відсутність свідчень про те, що принесло нове середовище в запозичену шляхом перекладу чи наслідування пам'ятку не дасть змогу визначити ступінь оригінальності і процес трансформації запозиченого середовища. Відмовляючись від застосування порівняльного методу, – наголошує вчений, – ми будемо позбавлені можливості проникнути в мотиви запозичення. Поміляються і ті, хто уявляє, що порівняння має якесь самодостатнє значення, і ті, хто вважає цей метод непотрібним на нинішньому щаблі соціального і наукового життя, – переконаний В. Перетц.

На думку вченого, порівняльний метод – це не система ідеалістичних чи матеріалістичних філософських понять, а тільки робочий прийом для виявлення культурних і літературних зв'язків у словесній творчості всіх народів, які торкалися один одного в історичному, а то й доісторичному житті. Таке розуміння нині видається надзвичайно вузьким і спрощеним, воно було швидше даниною часові, аніж внутрішнім переконанням автора.

У цьому ж випуску «Трудов отдела древнерусской литературы» була надрукована стаття М. Яковлева «Сравнительный метод в исследованиях о русской литературе эпохи феодализма», який вписує цей метод у систему марксистсько-ленінського літературознавства і характеризує його як метод метафізичний, характерний своєю статичністю і відокремленістю від інших явищ історичного процесу» [14, 316], тому його наукова цінність досить сумнівна. Теорію і практику цього методу, на думку автора, слід піддати переробці. Порівняння не як система, а як робочий прийом у системі марксистсько-ленінського літературознавства, а конкретніше, в аспекті тематичному, як проблема впливів, повинна «стояти на порядку денному» [14, 317] в науці

про літературу. Автор наполягає на тому, що сучасне літературознавство повинне категорично відмовитися від традиційного історико-літературного розуміння цієї проблеми [14, 325]. Наступного року В. Жирмунський у статті «Сравнительное литературоведение и проблема литературных влияний» теж писав про те, що вивчення впливів повністю долучається в розуміння літератури як специфічного виду класової ідеології, а порівняння має слугувати прийомом для встановлення закономірності літературних явищ, які відповідають певним стадіям суспільного розвитку і повинно розглядатися «не як особлива методологія, а як методика дослідження» [1, 390] «не як особливий метод, а як коло проблем» [1, 401].

Схожі процеси відбувалися і в українському літературознавстві. Уже 1927 р. Б. Якубський єдиним основним синтезувальним принципом і методом літературознавства називав соціологічний, чи марксівський. Низку давніх літературознавчих методів він розглядав не як самостійні і незалежні один від одного, а як допоміжні аналітичні прийоми, метою яких є соціологічне тлумачення літературного твору. Б. Якубський зауважував, що літературні впливи та запозичення безперечно треба вивчати через засіб порівняння, але застосовуючи його, настійливо радив конче звернутися до «провідного методу», якому не має суперечити порівняльний прийом аналізу. Вивчати літературний твір, на його думку, потрібно, послідовно застосовуючи філологічний, формальний, психологічно-біографічний, і нарешті, порівняльний аналіз – останній для того, щоб встановити можливий зв'язок літературного твору з його соціальним оточенням, оскільки на цьому етапі дослідження виразно постає проблема впливів на письменника, на його твір та – літературних запозичень. На останньому місці – врахування можливих впливів та запозичень, «які ще міцніше в'яжуть літературне явище з його життєвим джерелом, з базою, витвором якої він з'явився» [15, 65]. Прийоми порівняльного аналізу в літературознавстві Б. Якубський оцінював дуже високо: «Від перших примітивних текстуальних порівнянь наш літературний порівняльний аналіз перейшов до витонченішого вміння бачити й знаходити явища впливів та запозичень майже в усіх моментах утворення літературного явища. Досягненням останніх робіт порівняльного аналізу є твердження, що літературний вплив та літературне запозичення, свідомі та несвідомі, переважно відносяться до найдрібніших моментів літературних форм, характеризує цим всебічне явище певної соціальної спільності й обумовленості» [15, 65]. Отже, Б. Якубський наполягав, щоб соціологічний аналіз підсумовував усебічний розгляд літературного твору. Він має відбуватися після філологічного аналізу, після уважного й докладного вивчення всіх складників зовнішньої форми твору, після знаходження формального й ідейного зв'язку

твору з психологією соціальної групи, яку представляв письменник, після виявлення всіх можливих зв'язків та обумовлень літературного явища його культурно-історичним оточенням – лише після цього дослідник має дати твору соціологічне тлумачення, за Г. Плехановим, перекласти літературний твір з мови мистецтва на мову соціології. Але згодом соціологічна домінанта абсолютизувалась і решта методів виявилися ворожими і просто непотрібними.

Такий погляд мав глибокі об'єктивні причини – він органічно відображав «неухильний процес соціологізації суспільної свідомості» [4, 203]. «Підтягування» порівняльного методу до завдань соціології, заклик до взаємодії соціологічного й порівняльного підходів тільки на перший погляд розширювало межі порівняльного літературознавства та спрямовувало його увагу не лише на історичні, а й на соціальні коди, між якими існували різноманітні зв'язки, а насправді – сигналізувало про небезпеку соціологічної вульгаризації літературознавства, яка відкрито заявила про себе на початку 1930-х років. У той час усім серйозним дослідникам важливо було знайти противагу дедалі агресивнішому вульгарно-соціологічному підходу, тож до захисту соціологічної школи часто вдавалися навіть ті, хто до неї не належав.

1934 рік, за словами Б. Кравціва, став початком «ліквідації філологічного й порівняльно-історичного напрямків в українському літературознавстві, в обсяг зацікавлень і досліджень яких входило головним чином давнє й середнє українське письменство. З допомогою репресій і адміністративного тиску знищено не тільки обидва ці напрямки і їх діячів, але й цілу опрацьовувану ними ділянку» [3, 238].

Із 1934 року почали говорити про нещадну боротьбу з представниками антимарксистських течій (О. Дорошкевич, О. Білецький, М. Зеров), що «... вимагає найретельніше тримати в чистоті зброю марксистсько-ленінської методології» [9, 104]. Негативну характеристику давали й літературознавцям, що «вийшли з Київського університету – Н. К. Гудзій та А. А. Назаревський стоять на типових для київської «школи» (професорів В. Н. Перетца та А. М. Лободи) статистично-порівняльних методологічних позиціях» [10, 104] (в оригіналі ініціали вказані саме так, у російському варіанті. – Г. А.). Ідеологічний чинник, що запанував у всіх сферах наукової діяльності, завдав непоправної шкоди літературознавству в цілому й компаративістиці зокрема, спотворив її принципи й оголосив лженаукою на кілька десятиліть, що значною мірою зруйнувало спадкоємність національного історико-літературного мислення та звузило методологію пізнання літературних явищ. Нині ця галузь відродилась і активно розвивається, тому для багатьох дослідників особливо важливими є наукові пошуки багатьох прихильників порівняльного методу в українському літературознавстві (В. Адріанової-Перетц, О. Багрія,

Л. Білецького, О. Бурггардта, М. Гудзія, О. Дорошкевича, М. Драй-Хмари, М. Калиновича, М. Марковського, С. Маслової, О. Назаревського, П. Попова, П. Филиповича та ін.), початком діяльності яких став філологічний семінар професора В. М. Перетця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жирмунский В. М. Сравнительное литературоведение и проблема литературных влияний // В. М. Жирмунский // Изв. АН СССР. Отделение обществ. наук. – 1936. – № 3. – С. 383-403.
2. Копержинський К. Українське наукове літературознавство за останнє десятиліття, 1917–1927 (відбитка з «Студій з історії України», н.-д. кафедри істор. України в Києві, т. II, 1929) / Кость Копержинський. – К., 1929. – 34 с.
3. Кравців Б. Розгром українського літературознавства 1917–1937 рр. / Богдан Кравців // Збірник на пошану українських учених, знищених большевицькою Москвою. – Записки Наукового товариства імені Шевченка. – 1962. – Т. CLXXIII. – С. 217-242.
4. Кравченко А. Журнальна критика 20-х років : тенденції методології // 20-і роки : літературні дискусії, полеміки. – К. : Дніпро, 1991. – С. 171-211.
5. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства / М. К. Наєнко. – К. : Академія, 2001. – 312 с.
6. Літературознавча робота в Києві // Літературний архів. – 1930. – Кн. I-II. – С. 335.
7. Перетц В. Н. Из лекций по методологии истории русской литературы. / В. Н. Перетц. – К., 1914. – 496 с.
8. Перетц В. Н. К вопросу о сравнительном методе в литературоведении / В. Н. Перетц // Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы. – 1934. – Т. 1. – С. 327-339.
9. Перетц В. Н. Отзыв о сочинении Н. И. Петрова: «Очерки из истории украинской литературы XVII и XVIII вв. Киевская искусственная литература XVII–XVIII вв., преимущественно драматическая». К., 1911 / В. Н. Перетц. – Пг., 1915. – 32 с.
10. Перетц В. Н. Проф. В. Резанов. Драма українська. У Києві, 1921 (Збірник Історично-Філологічного Відділу Української Академії Наук, ч. 7) / В. Н. Перетц // Известия Отделения русского языка и словесности. – 1926. – Т. XXXI. – С. 369-383.
11. Перлін Є. Гоголь про мистецтво / Євген Перлін // Життя й революція (далі – ЖЙР). – 1934. – Кн. 4. – С. 102-118.
12. Росовецький С. К. В. М. Перетц – фундатор «слов'янського формалізму» / С. К. Росовецький // Філологічні семінари. Художня форма. Присвячується 100-літтю філологічного семінару та його засновнику – професору Перетцю В. М. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – С. 10-12.
13. Филипович П. Українське літературознавство за 10 років революції / П. Филипович // Література : зб. 1 [за ред. акад. С. Єфремова, М. Зерова, П. Филиповича]. – К., 1928. – С. 5-28.
14. Яковлев М. А. Сравнительный метод в исследованиях о русской литературе эпохи феодализма / М. А. Яковлев // Труды отдела древнерусской литературы Института русской литературы. – 1934. – Т. 1. – С. 299-326.
15. Якубський Б. До взаємин марксієвської методи з старими методами літературознавства / Б. Якубський // ЖЙР. – 1927. – № 1. – С. 54–65.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2013

Александрова Г. А., д.филол.н., ст. науч. сотр.,

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Владимир Перетц и теоретико-методологические вопросы сравнительного литературоведения первой трети XX ст.

В статье рассматриваются теоретико-методологические проблемы сравнительного литературоведения первой трети XX ст., поставленные в трудах В. Перетца и В. Жирмунского, М. Яковлева, Б. Якубского. Исследуется переход к пониманию сравнительно-исторического метода только как приема в литературоведении, целью которого стало социологическое толкование произведения.

Ключевые слова: *сравнительный метод, методология, сопоставление, прием, заимствование, влияние, социология.*

G. A. Alexandrova, doctor of philology, senior staff scientist

Kyiv National Shevchenko University

V. Peretz and theoretical and methodological problems of comparative literature of the first third of the twentieth century.

The article deals with theoretical and methodological problems of comparative literature of the first third of the twentieth century, raised in the works of Peretz and Zhirmunsky, M. Yakovlev, B. Yakubskoh. Passing modulation is being following up to an understanding of the comparative-historical method only as a reception of literary criticism, which aims to become a sociological interpretation of the work.

Key words: *comparative method, methodology, comparison, taking, borrowing, influence, sociology.*

УДК 821.16.091

Астаф'єв О.Г., проф.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

АРХЕТИПНА ОСНОВА ПОЕМИ ТОМИ ЄВЛЕВИЧА «LABIRYNT»

У статті розкрито символіку лабіринту в однойменній польській поемі Томи Євлевича (XVII ст.) та її діалогічність із творами Вергілія, Данте, Джеффри Чосера, Хосе-Луї Борхеса, Умбурто Еко, проаналізовано архетипну основу поеми, де виокремлено архетипи Мудрості Божої, Києва – Єрусалиму, паломництва, софійності, філософії серця, знання, духовного зору, прозріння. Символіка поеми Томи Євлевича є предтечею образу-метафори лабіринту в постмодернізмі, де він має багато різновидів: Вавилонська бібліотека, енциклопедія, універсум, різьма та ін.

Ключові слова: *історія лабіринту, символіка паломництва, Мудрість Божя, софійність, Київ - Єрусалим, постмодернізм.*